

toom ja teised

8100

Üks hää omadus on Haapsalul ja üldse selle kaliibriga linnakestel kohe kindlasti veel. Vähegi sobivate jalavarjude olemasolul võib kogu asumi hõlpsasti jalgsi läbi käia. Võtab aega mis võtab, aga ülekaaluski inimhingele üsna mõõdupärane ettevõtmine. Suuremad linnad seda võimalust naljalt ei paku, metropolidest rääkimata. Näiteks Viimsist Pääskülla jalutamine paneb vägisi pealinna liiklusoolikaid kiruma ning ega Annelinnast ülikooli peahooneni ka kiviga visata pole. Kui keegi muidugi ülikooli suunas kiviga visata tahakski. Pärnu aga näiteks on üks paras kummipael Tallinna ja Riia vahel.

Ega see kõik muidugi tähenda, et Haapsalus ainult jalgsi käidaks. Fooride jõulupuud on siiaagi jõudnud ja inimhing tahab juba aegade algusest punktide A ja B vahe pigem istudes läbida. Siis aga taandub uitamine tavapäraseks poeskäiguks ning pealegi paistab iga linn läbi esiklaasi hoopis teistsugune.

Üksildasel uitamisel on sellegipoolest üks oht. Mõtete tulles – ja neidki tuleb mõnikord – kipub pilk maad ja ninaots saapaninasid jälgima. Eks mõned majad-autod muidugi ka meelde jäävad, aga kõrgemad korrused kipuvad silma piirist ülespoole jääma. Puudest ja tornidest rääkimata.

Tornidel (puudel muidugi ka) on aga selle linna ajaloo kohta päris pikalt pajatada. Ja kui nad ise kohe rääkima ei hakkagi, leidub alati mõni uitajast targem, kes aja- ja elulugusid hästi teab.

Uitaja leidis üles Lääne praosti Tiit Salumäe, kellel Läänemaa 16 koguduse kureerimise kõrval ametiteks veel linna Püha Johannese koguduse hingekarjane, konsistooriumi assessor ja mis kuulaja jaoks peamine – kiriku meediasuhete eest vastutaja. Järelikult just paras mees, kes tornialuste hoonete kohta – aga tornide all pühakojad enamasti on – rääkima sobiks. Seda enam, et mees aegu ja asju sealtmaalt mäletab, kus usu ja usuasjade peale sugugi leebe pilguga ei vaadatud.

Mingit erilist tagakiusu või vahkviha Salumäele õnneks ei meenu. Pigem vastupidi. Mõnes muus paigas, Järvamaal näiteks, koheldud kirikut hulga karmimalt. Või kartsid ehk tolleaegsed režiimitšinovnikud liialt argumenteeritud vaidlusvastast.

Sekeldusi siiski oli. Pastor kasutab siinkohal üsna ilmalikku väljendit “sai pandud sarved risti”. Aga enamasti olla kiriku pool sarvede risti panemisest võitjana välja tulnud. Nii et vimma kirikumees ühegi “tolleaegse” vastu ei pea. Lisab vaid, et üks igaüks teadis, mida tegi.

Lapsustega paistis silma pigem sarvede risti paneku riiklik pool. Kui möödunud sajandi 75. aastal jõulud kätte jõudsid, korraldas linnavõim õpilaste seas küsitluse: “Kus sa, sokukene, käisid 24. detsembri õhtupoolikul, näiteks kella nelja ja seitsme vahel?” Hoolimata sügavast stagnaajast susises samal ajal õnneks Euroopa julgeolekukonverents, kus jutuks ka inimõiguste teema. Nii tegidki linnakese usumehed peapiiskopile ametliku ettekande, et siin rikutakse inimõigusi, ükskõik kui vähe-palju neid ka on.

Siia sobib vist tornidele omane väljend – asi pandi suure kella külge. Kell kostis ka pealinna ära, sealt saadeti asja uurima tolleaegse usuasjade voliniku asjamees, kes pidigi nentima: “Mnjaa, tegemist on tõepoolest nõukogude seaduste rikkumisega.” Usuvastast propagandat tuleb muidugi jätkuvalt teha, aga kiriku ukse kõrval laste nimesid kirja panna on ilmselge ülepingutus.

Loomulikult ei võetud järjekordse maailma parima konstitutsiooni väljamõtlemisel usuinimesi eriti arvesse, aga nad kuulati vähemalt ära. Asi seegi. Nõndanimetatud perestroika lähenedes näitas ka kirikuvastane kliima pehmenemise märke.

Salumäe nägi tööülesannete tõttu ümbritsevat elu-oli ka laiemas mõõtnes. Kolm korda kuus tolleaegses Leningradis soome koguduses õpetajaks olemine lasi ka mujal ilmnevaid languse märke tähele panna. Soomepoisiks olnud isa tõttu oli Salumäel ka soome keel kerge tulema, omalt poolt aitas kaasa ka Soome raadio kuulamine.

Kui asjad nõnda vabaks läksid, et jumalateenistusi ka teleris näidata juleti, oli Haapsalu just esimene väljaspool Tallinna linn, kuhu kaamerad üles seati. Oli ka põhjust. 1988. aasta jõuludeks pühitseti sisse Haapsalu Toomkirik.

Et asi perestroika-meestele ootamatult ei tuleks, oli Tiit Salumäe juba sama aasta suvel käinud Tallinnas vastavat lubakirja taotlemas. Tolleaegne teleülemus Raimund Penu vahtinud Salumäed ja tema soovi küll nagu teise planeedi ilminguid, aga üks, mis kindel – Toomkiriku pühitsemine ETV saate tasandil toimus.

Takistusi võinuks ju veel tulla. Kui lähedal paiknenud lennukite parv ikka just sel hetkel tahtnuks kodumaad kaitsma lennata, olnuks ka teleülekanne tuksis. Aga ju nemadki endid enam nii suurteks võitjateks ei pidanud. Kuuldavasti olevat tolleaegne maavanem Andres Lipstok punakotkaid ka mõjutamas käinud.

Üks, mis jõulude, Haapsalu ja esmakordsusega veel seotud, on see, et jõulurahu raadio kaudu omal ajal just sellest linnast välja kuulutati. Justkui meeles hoides, et nii oli ka Eesti esimese avaliku raadiosaatega üldse, seda küll üle kolmveerand sajandi tagasi.

Eks võim teadagi sünnitab vastupanu, rõhumine nõuab vasturohtu. Nüüd aga, mil kirikutelt juba ammu neljakordset elektrimaksu ei nõuta ja koguduses olemine lahkelt lubatud on, võib trots siiski leigeks lahtuda?

Salumäe vastab sellele küsimusele mõistukõnega. Vesi täidab väikese anuma, aga kui see suurele pinnalaotusele valada, jääb kiht õhuke. Kuid alles jääb ta sellegipoolest. Igasugune otsehinang võib petlikuks osutada. Ka leiguse-languse tunne. Hingekarjasena on ta ju ristunud vanemaid, lapsi ja lapselapsigi. Ning see järjepidevus räägib iseenda eest.

Eestlane on oma tundemaailma üldse napp avama, aga ega tal see sellepärast üldse olemata ole. Vabaduse tuleku aegsed pühapäevakoolid paistsid 20 aastat tagasi loomulikult jõulisemalt silma kui praegused laste- ja noortekoorid oma kontsertide ja igat sorti ühisprojektidega. Teistpidi võttes –

tõsine kultuurielu oleks ilma kirikukontsertideta vähemõeldav.

Haapsalu linnaga on kirikuisadel soojad tõised suhted vaatamata sellele, et koostöö lainetena kulgevad näib. Aga avalikel üritustel – advendiküünla süütamistel, vabariigi aastapäevadel ja teistel tähtsatel kalendripühadel – on vaim ja võim kõrvuti kõnelemas.

Kõrvuti on Haapsalus ka erinevad kirikud. Arvukaim on loomulikult luterlaste ususeltskond Toomkiriku ja Jaani kirikuga. Ortodoksidel on samuti kaks kirikut, kuigi neil on üks pühakoda vaatamas Konstantinoopoli, teine Moskva poole. Siin teeb uitaja õigeusklikele vist pisut liiga, ennekõike vaatavad nad ikka üles, alles siis määravad ilmakaari. Ning lõpuks: kuigi ühes neist peetakse jutlust ka vene keeles, on jutlustaja ise puhtast maatõust.

Haapsalu usuelust rääkides ei saa muidugi mööda minna ka baptistidest. Oli ju Läänemaa just see paik, kust see usuvool Eestisse voolama hakkas. Metodistid on aga koguni nii ettevõtlikud, et said omale kiriku ehitamisega hakkama. Aga mis peamine: kõik konfessioonid saavad omavahel kenasti läbi ja kokkugi.

Millest oikumeeniline seltskond kokku saades omavahel ka juttu ajab? Vaevalt et ilmalikkudest asjadest? Jah, tõepoolest. Kord kuus kokku saades loetakse koos piiblit – ning ennäe! – vaieldaksegi püha kirjasõna üle.

Mis tänapäeval pühakirjas vaidlust sünnitab? Kiri ju kiri? Tuleb välja, et mitte päris. Erinevalt võib tõlgendada kasvõi üht kümnest käsust, “Ara varasta!”. Adventistid viitavad selle käsusõna puhul eelkõige kohustusele maksta kümnist, mitte varastada Jumala tagant, leebed luterlased seevastu lepivad keeluga mitte võtta ligimese vara. Nüanss ju täiesti olemas!

Kõige selle teadmise võrra sai Uitaja targemaks, kui nina norust ülespoole tõstis ja suurte tornidega hooneid märkas. Hoone ise pole aga veel midagi. Elu sinna toovad ikka inimesed, kes seal elavad, hingavad, head teevad.

Kirikud on avatud kõigile. Astuge sisse, sealne arm on lõpmata!